

Войтенко Юрій Миколайович,

кандидат історичних наук, доцент,

докторант кафедри історії і культури України та спеціальних історичних дисциплін

Університету Григорія Сковороди в Переяславі

orcid.org/0000-0003-3782-5471

Polistnicht@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УРЯДІВ В УКРАЇНІ І КРАЇНАХ БАЛТІЇ (1991–2004 РР.): ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Дана стаття відображає особливості формування урядів в Україні і країнах Балтії у перший період їх незалежності. У цій статті показано призначення прем'єр-міністрів, які очолювали уряди в зазначених країнах. Особливої уваги приділено політичній та правовій складовій щодо призначення прем'єр-міністра і складу уряду. В статті зазначається, що саме в ухвалених незалежними державами конституціях були закладені механізми формування урядів та визначено їх функції і відповідальності. Саме в прийнятих парламентами конституціях містилися системи балансів влади за якими визначається форма державного правління. Якщо Естонія і Латвія обрала для своєї політичної системи парламентську форму правління, то Україна і Литва – змішану. При цьому, країни Балтії після проголошення відновлення незалежності своїх держав одразу заклали у нових конституціях таку форму правління, то Україна це зробила у своєму Основному законі значно пізніше. Українці пройшли певну еволюцію у своєму творенні конституційної моделі, адже перша каденція парламенту не змогла її ухвалити. Лише друге скликання Верховної Ради України, у співпраці з обраним президентом, змогли знайти компроміс та затвердити Основний закону у якому було визначено особливості формування, функціонування і підпорядкування уряду. Після чіткого закріплення цього механізму у конституціях зазначених держав, відбувалося призначення та усунення як самих прем'єр-міністрів, так і всього складу уряду. Окрім інституційної складової у правовому полі цих держав щодо формування та відсторонення урядів, вагоме місце займала політична складова. Адже саме після обрання парламентів і формування у них більшостей у вигляді коаліцій політичних фракцій, давало можливість формувати уряди у Литві, Латвії і Естонії. В Україні ж урядова вертикаль, після ухвалення Конституції, призначалася президентом, хоч і за згодою парламенту щодо призначення Прем'єр-міністра. Парламент в Україні не мав рівноправного з президентом впливу на уряд, тому вибори до Верховної Ради не впливало на його склад і функціонування. В статті відображено призначення і строки перебування очільників урядів у кожній з зазначених держав протягом вказаного періоду.

Ключові слова: конституція, закон, парламент, партія, уряд, прем'єр-міністр, вибори.

Voitenko Yurii,

PhD in History, Associate Professor,

Doctoral Student at the Department of History and Culture of Ukraine and Special Historical Disciplines

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

orcid.org/0000-0003-3782-5471

Polistnicht@gmail.com

FEATURES OF THE FORMATION OF GOVERNMENTS IN UKRAINE AND THE BALTIC COUNTRIES (1991–2004): POLITICAL AND LEGAL ASPECT

This article reflects the peculiarities of the formation of governments in Ukraine and the Baltic states in the first period of their independence. This article shows the appointment of prime ministers who headed the governments in the countries mentioned. Particular attention is paid to the political and legal component of the appointment of the prime minister and the composition of the government. The article notes that it was in the constitutions adopted by the independent states that the mechanisms for the formation of governments and their functions and responsibilities were defined. It was in the constitutions adopted by the parliaments that the systems of power balances were contained, according to which the form of state government is determined. If Estonia and Latvia

chose a parliamentary form of government for their political system, Ukraine and Lithuania have a mixed form of government. At the same time, the Baltic countries, after declaring the restoration of the independence of their states, immediately laid down such a form of government in their new constitutions, while Ukraine did it much later in its Basic Law. Ukrainians have gone through a certain evolution in their creation of a constitutional model, because the first term of the parliament could not adopt it. Only the second convocation of the Verkhovna Rada of Ukraine, in cooperation with the elected president, was able to find a compromise and approve the Basic Law, which defined the specifics of the formation, functioning and subordination of the government. After this mechanism was clearly enshrined in the constitutions of these states, the appointment and removal of both the prime ministers themselves and the entire government took place. In addition to the institutional component in the legal field of these states regarding the formation and removal of governments, the political component played an important role. After all, it was after the election of parliaments and the formation of majorities in them in the form of coalitions of political factions that made it possible to form governments in Lithuania, Latvia and Estonia. In Ukraine, the government vertical, after the adoption of the Constitution, was appointed by the president, although with the consent of the parliament regarding the appointment of the Prime Minister. The parliament in Ukraine did not have the same influence over the government as the president, so the elections to the Verkhovna Rada did not affect its composition and functioning. The article reflects the appointments and terms of stay of the heads of government in each of the specified states during the specified period.

Key words: constitution, law, parliament, party, government, prime minister, elections.

Вступ. Виконавча гілка влади у формі урядової вертикалі є головним реалізатором державної політики, яка формується законодавчим органом та главою держави. В залежності від форми державного правління, яка визначає повноваження усіх гілок влади визначених згідно Конституції, країни поділяються на парламентські, президентські і змішані. Формування і функціонування саме уряду і його вертикалі є одним з головних маркерів у визначенні форми державного правління.

Враховуючи ту обставину, що «система Рад» в СРСР де-юре мала парламентську форму правління, тому держави, які вийшли з його складу у серпні 1991 року (зокрема – Україна, Латвія, Литва і Естонія) по інерції й далі залишалися такими. Цей період існував до формування балансів влади, які закріплювалися у Конституції в кожній з зазначених держав.

Оскільки депутати парламентів у кожній з даних республік були обраними ще під час березневих виборів 1990 року, то вони зберігали свої повноваження й після проголошення незалежності, тобто – після виходу зі складу СРСР і аж до обрання нової каденції парламентів. Найраніше відбулося обрання нового парламенту за роки відновленої незалежності у Литві і Естонії (1992 р.), далі у Латвії (1993 р.), а згодом і в Україні (1994 р.).

Метою статті є розгляд особливостей історичного процесу формування урядів в Україні і країнах Балтії у період з 1991 по 2004 роки, через призму політичного та правового чинників.

Методологічною основою дослідження є використання методів історичного та симетричного порівняння у частині співставлення способів формування урядів, згідно конституційної моделі та політичної структури парламентів України і країн Балтії в зазначений період.

Литовська модель створення урядів. Саме під час виборів парламенту (Сейму) нового скликання відбувся всенародний референдум 25 жовтня 1992 року щодо оновленої редакції Конституції Литовської Республіки, під час якого її підтримало більшість голосів виборців. Тобто, нове скликання законодавчого органу вже діяло за ухваленого Основного Закону та «правил гри», які він визначав. Так, у тексті Конституції Литви зазначено: «*Державна влада в Литві здійснюється Сеймом, Президентом Республіки та Урядом, Судом*» (стаття 5) (Конституція, 1992). Щодо формування виконавчої гілки влади, то у Конституції Литви відображено, що «*Прем'єр-міністра зі схвалення Сейму призначає і звільняє Президент Республіки. Міністрів за поданням Прем'єр-міністра призначає та звільняє Президент Республіки. ... Уряд складає свої повноваження перед Президентом після виборів до Сейму або у разі обрання Президента Республіки*» (стаття 92) (Конституція, 1992). При цьому, згідно статті 96 Конституції Литви: «*Уряд Литовської Республіки несе солідарну відповідальність перед Сеймом за загальну діяльність Уряду. Міністри, здійснюючи керівництво дорученими їм сферами управління,*

несуть відповідальність перед Сеймом, Президентом Республіки та безпосередньо підзвітні Прем'єр-міністрові» (Конституція, 1992).

Враховуючи той факт, що Президента обирають громадяни шляхом прямого голосування, який за схваленням парламенту призначає та звільняє Прем'єр-міністра, то це дає підстави вважати, що у Литві, за Конституцією 1992 року, була заснована президентсько-парламентська форма правління.

Проте, у перший транзитний період, тобто до формування Конституції (1990–1992 рр.), Литва була парламентською республікою, адже уряд формувалася парламентською більшістю. Оскільки в результаті вільних виборів у березні 1990 року переконливу перемогу здобули представники правої партії Саюдіс, то це дозволило їм сформувати свій уряд на чолі з К. Прунскене (17 березня 1990 р. – 10 січня 1991 р.) (Kazimiga, 2006), згодом замінені на А. Шименаса (10 січня 1991 р. – 13 січня 1991 р.) (Albertas, 2021). Внаслідок трагічних подій у столиці Вільнюсі 13 січня 1991 р. (здійснення радянських силовиками штурму телевізійної вежі у результаті чого загинуло 13 людей і сотні були пораненими (Історія Литви, 2018, с. 374)), уряд очолив Г. Вагнорюс (13 січня 1991 р. – 21 липня 1992 р.) (Gediminas, 2002), якого влітку 1992 р. змінив А. Абишала (21 липня 1992 р. – 2 грудня 1992 р.).

Внаслідок парламентських виборів 15 листопада 1992 року найбільше місць (73 з 141) здобуває лівоцентристська Демократична партія праці Литви на чолі з А. Бразаускасом (Rinkimc, 1992), що дозволило їй сформувати уряд на чолі з Б. Лубісом (2 грудня 1992 р. – 10 березня 1993 р.) (Druskininkuose, 2011). Згодом Б. Лубіса замінив А. Шляжявічус (10 березня 1993 р. – 15 лютого 1996 р.) (Dekretas, 1993). Це був перший уряд якого згідно нової Конституції подавав на призначення Сейму перший новообраний Президент Литви А. Бразаускас (14 лютого 1993 р. – 4 січня 1998 р.) (**The Elections, 1993**), партія якого отримала найбільше мандатів у парламенті. Останній уряд цього скликання очолив Л. Станкявічус (15 лютого 1996 р. – 27 листопада 1996 р.). Доречно відмітити, що Демократична партія праці Литви із своїм лідером-президентом мали абсолютну владу у країні в період з 1993 по 1996 рр. (маючи більшість у парламенті, свого президента та сформований ними уряд).

Наступні парламентські вибори 10 листопада 1996 року діюча більшість програла, а найбільше голосів здобули правоцентристи Союз Вітчизни – Литовські консерватори (Rinkimc, 1996) (колишні представники руху Саюдіс), котрі разом з Християнсько-демократичною партією утворили коаліцію. Президент у такому разі змушений подати на затвердження парламенту представника такої коаліції на посаду Прем'єр-міністра. Так, за нової політичної архітектури у парламенті, на посаду Прем'єр-міністра повертається колишній очільник уряду Г. Вагнорюс (27 листопада 1996 р. – 4 травня 1999 р.) (Gediminas, 2002). У цей період відбуваються президентські вибори, перемогу на яких отримує незалежний кандидат В. Адамкус (4 січня 1998 р. – 5 січня 2003 р.) (Valdas, 2015). Протягом 1999 року у Литві відбувається заміна чотирьох Прем'єр-міністрів. Двічі посідає цю посаду як виконувач обов'язків – І. Дягутене (з 4 по 18 травня, а також з 27 жовтня по 3 листопада) (Irena, 2017). Також уряд очолює майбутній Президент Литви Р. Паскас (19 травня – 27 жовтня) (Rolandas, 2014) і останнім у цій каденції Сейму уряд очолив А. Кубілюс (3 листопада 1999 р. – 26 жовтня 2000 р.) (Andrius, 2016).

Внаслідок парламентських виборів 8 жовтня 2000 року, лівоцентристи на чолі з А. Бразаускасом знову повертають собі більшість голосів у Сеймі і після об'єднання з центристами формують перший уряд на чолі з колишнім Прем'єр-міністром Р. Паскасом (27 жовтня 2000 р. – 20 червня 2001 р.) (Rolandas, 2014). Наступним тимчасовим очільником уряду стає Е. Гентвілас (20 – 29 червня 2001 р.). Остаточо завершує цю каденцію парламенту колишній Президент А. Бразаускас (19 червня 2001 р. – 1 червня 2006 р.) (Прем'єр-міністр, 2006).

Отже, Литовська Республіка сформувала власну конституційну модель форми правління у якій закладений механізм формування виконавчої гілки влади між президентом і парламентом та втілювала його у життя в залежності від тієї політичної архітектури яка була після виборів до Сейму і Глави держави.

Латвійська практика формування урядів. Латвія відновила свою Конституцію зразка 1922 року з 6 липня 1993 року з початком роботи новообраного парламенту (Сейму) (Історія, 2005, с. 416). Проте ще до відновлення

Конституції та незалежності (21 серпня 1991 р.), після виборів до Верховної Ради Латвійської РСР 18 березня 1991 року, вона й надалі залишалася парламентською республікою. В результаті виборів 68% місць у парламенті отримав правий Народний фронт Латвії (Nohlen, D & Stöver, 2010, p. 1122). Це дало йому можливість сформувати свій уряд на чолі з І. Годманісом (7 травня 1990 р. – 3 серпня 1993 р.) (Ivars, 2009).

Після виборів нового скликання парламенту 6 червня 1993 року його діяльність почалася за нової конституційної моделі, відновленої 1922 року, згідно якої Латвійська Республіка продовжила парламентську форму правління. Так, згідно з Главою 4 Конституції Латвії: *«Кабінет міністрів складається з Прем'єр-міністра і запрошених ним міністрів. Кабінет міністрів формує особа, покликана для цього Президентом держави. ... Для виконання своїх повноважень Прем'єр-міністру потрібно необхідно довіра Сейму і за свою діяльність він відповідальний перед Сеймом. ... Міністри, навіть якщо вони не є членами Сейму, а також уповноважені міністрами відповідальні особи мають право брати участь в засіданнях Сейму і його комісіях та вносити доповнення і правки до законопроектів»* (Конституція, 1992). Згідно цієї ж Конституції, Президента держави обирає Сейм на чотири роки (як і парламент) (Конституція, 1992). Виходячи з таких особливостей парламентської моделі Латвійської Республіки закладеної у її Конституції, можна розглянути формування виконавчої влади у цій державі.

У першому обраному Сеймі за роки незалежності та відновленої Конституції 6 червня 1993 року пододало 4% прохідний бар'єр за пропорційною виборчою системою вісім політичних партій (Parliamentary, 1993). Найбільше мандатів виборців отримав правочентристський «Латвійський шлях» котрий зміг сформувати коаліційну більшість у парламенті разом з ідейними союзниками та утворити уряд на чолі з В. Бірковсом (3 серпня 1993 р. – 19 вересня 1994 р.) (Valdis, 2000). Згодом, до цієї коаліції долучились інші парламентські фракції і уряд був переформатованим на чолі з М. Гайлісом (19 вересня 1994 р. – 21 грудня 1995 р.) (Maris, 2001).

Наступні парламентські вибори відбулися 1 жовтня 1995 року. Хоча найбільше голосів виборців отримала нова партія «Сайменікс»,

проте коаліцію, а відповідно і уряд, сформували інші фракції правочентристського спектру. Кабінет міністрів у результаті такої коаліції очолив А. Шкеле (21 грудня 1995 р. – 7 серпня 1997 р.) (Skuya, 1997). Наступним Прем'єр-міністром за цієї каденції Сейму став Г. Красте (7 серпня 1997 р. – 28 листопада 1998 р.) (Janis Domburs & Dans Titavs, 1998, p. 3).

3 жовтня 1998 року відбулися вибори до сьомої каденції Сейму внаслідок яких коаліцію знову зміг сформувати Латвійський шлях, об'єднавши довкола себе ліво- і правочентристів. Вони сформували перший свій уряд на чолі з В. Криштопансом (26 листопада 1998 р. – 16 липня 1999 р.) (Vilis, 2023). У 1999 р. на посаду очільника уряду повернувся А. Шкеле (16 липня 1999 р. – 5 травня 2000 р.), а після приєднання до існуючої коаліції Нової партії у 2000 році, відбулося переформатування уряду, який його очолив А. Берзінш (5 травня 2000 р. – 7 листопада 2002 р.) (Andris, 2021).

Внаслідок парламентських виборів 5 жовтня 2002 року у Сеймі восьмого скликання сформувалася коаліція з переможцем «Новий час», яка об'єдналася з ліво- і правочентристами та сформувала свій перший Кабінет міністрів на чолі з Е. Репше (7 листопада 2002 р. – 9 травня 2004 р.) (Einars, 2010).

Отже, враховуючи парламентську модель Латвійської Республіки, її уряди формувалися виключно фракціями тих партій, котрі сформували більшість у вигляді коаліції. Тобто, уряди Латвії були свого роду «продовженням» парламенту у виконавчій владі, що є властивим для такої моделі правління.

Естонський досвід призначення урядів. Після відновлення незалежності Естонії 20 серпня 1991 р. обраними у березні 1990 р. депутатами парламенту, вони почали формувати власну державу та її інститути, зокрема і виконавчу владу. Цей процес набув більш чітких «правил гри» після ухвалення 28 червня 1992 року на всенародному референдумі нової Конституції, адже після серпня 1991 Естонський парламент (Рійгікогу), спирався на першу свою Конституцію 1938 року. Згідно затвердженої на референдумі 1992 р. Конституції, Прем'єр-міністра призначає Президент за поданням і підтримки парламенту (Рійгікогу), а міністрів – за поданням очільника уряду (Конституція, 2015). Самого ж главу держави

Президента обирають депутати парламенту строком на чотири роки. Тобто, з огляду на конституційні повноваження вищих органів державної влади, доцільно вважати Естонію парламентською республікою. Оскільки ключову роль у формуванні уряду відіграють фракції політичних партій у парламенті, сформованих у відповідну коаліційну більшість, відносно загальної кількості депутатів (101), тому варто розглянути цей процес у контексті їх взаємодії.

В результаті перших виборів до парламенту Естонії за період відновленої незалежності, 20 вересня 1992 року найбільше голосів здобуває права партія «Вітчизна» (22%, що становить 29 мандатів) (Вибори, 1992), котра у коаліції з правоцентристськими партіями формує перший уряд на чолі М. Лааром (21 жовтня 1992 р. – 8 листопада 1994 р.) (Mart, 2007). Після переформатування парламентської коаліції, у зв'язку з включенням до неї соціал-демократів у 1994 р., новим очільником уряду стає А. Таранд (8 листопада 1994 р. – 17 квітня 1995 р.) (Tarand, 2001).

5 березня 1995 року відбулися парламентські вибори до Рійгікогу Естонії. Найбільше місць у новому скликанні отримала Естонська коаліційна партія (32,2% голосів і зайняла 41 зі 101 місця у парламенті) (Вибори, 1995). Об'єднавшись з центристською партією вони сформували коаліцію та уряд на чолі Т. Вяхі (17 квітня 1995 р. – 17 березня 1997 р.) (Estonia, 1997). У 1997 році відбулася нова розстановка політичних сил у парламенті, адже з неї вийшла Партія Реформ Естонії, тому був сформований новий уряд на чолі з М. Сійманном (17 березня 1997 р. – 25 березня 1999 р.) (Enno, 2005).

7 березня 1999 року відбулися наступні парламентські вибори, внаслідок яких сформовано коаліцію з правої партії «Ісамааліт», Партії реформ Естонії і Поміркованої народної партії (Вибори, 1999) та уряд на чолі з колишнім прем'єр-міністром М. Лааром (25 березня 1999 р. – 28 січня 2002 р.) (Mart, 2007). 2002 року відбуваються зміни у парламентській коаліції, яку покинула фракція «Ісамааліт», що спричинило трансформації в уряді на чолі якого став прем'єр-міністр С. Каллас (28 січня 2002 р. – 10 квітня 2003 р.) (Kallas, 2014).

Після виборів до наступного скликання Рійгікогу 2 березня 2003 року коаліцію та уряд формують права партія Res Publica, Партія реформ

Естонії і Народний союз Естонії (Вибори, 2003) на чолі з новим Прем'єр-міністром Ю. Партсом (10 квітня 2003 р. – 12 квітня 2005 р.) (Juhan, 2007).

Отже, парламентська форма правління, згідно з Конституцією Естонії, давала можливість представникам народу у парламенті формувати виконавчу вертикаль влади в країні і змінювати її відповідно до трансформації політичних сил у сформованих коаліціях Рійгікогу.

Український варіант визначення урядів. Україна після проголошення незалежності 24 серпня 1991 року зберігала парламентську форму правління, попри те, що 5 липня вже була заснована посада Президента (Закон, 1991). Проте, жодна особа не була у цей період обрана на дану посаду. У законі зазначалося, що Президент УРСР є «найвищою посадовою особою Української держави і главою виконавчої влади», а також «здійснює свої повноваження, спираючись на Кабінет Міністрів Української РСР» (Закон, 1991). Ухвалений закон надавав майбутньому главі держави суттєві повноваження, зокрема щодо формування уряду, а також у частині здійснення ним функцій. Можна вважати, що Україна, після обрання свого першого президента, мала стати більше президентсько-парламентською, ніж виключно парламентською (як за радянської системи) республікою. Ці інституційні зміни Україна зберегла у вигляді правонаступництва як незалежна держава після 24 серпня 1991 р. Прем'єр-міністром, у період проголошення незалежності України, продовжував залишатися В. Фокін (23 жовтня 1990 р. – 1 жовтня 1992 р.) (Фокін, 2020).

Під час всенародного референдуму щодо підтримки незалежності України 1 грудня 1991 р., одночасно відбулися вибори першого Президента. На цю посаду було обрано діючого Голову Верховної Ради України Л. Кравчука (з підтримкою 61,59%) (Вибори, 2012). Оскільки нової Конституції України у цей період ще не було напрацьовано та ухвалено, то продовжила чинність Конституція УРСР зразка 1978 р., до якої вносились необхідні зміни і доповнення.

У 1992 році було визначено деякі повноваження президента як глави держави щодо виконавчої гілки влади (зокрема, у частині подання ним на розгляд парламенту кандидатури прем'єр-міністра), а також щодо його взаємодії з парламентом (Закон, 1992). У цих умовах було усунуто В. Фокіна з посади і виконуючим обов'язків

очільника уряду став В. Симоненко (Головко, 2011, с. 664). 13 жовтня 1992 року на посаду Прем'єр-міністра України, за поданням до парламенту від Президента Л. Кравчука, був затверджений Л. Кучма (Шаповал, 2011, с. 385), який добровільно покинув цю посаду 21 вересня 1993 р. У цей період, в умовах масових протестів шахтарів, виконуючим обов'язки Прем'єр-міністра призначають Ю. Звягільського (22 вересня 1993 р. – 16 червня 1994 р.) (Помер, 2021).

Економічна та суспільно-політична кризи в Україні у цей період призвели до рішення з боку Президента Л. Кравчука та Верховної Ради оголосити у 1994 р. дострокові президентські і парламентські вибори. В результаті виборів до Верховної Ради 27 березня 1994 року (за мажоритарної системи), до парламенту пройшли представники 15 партій, а також безпартійні у кількості 338 депутатів (Вибори, 2012). Президентом, в результаті виборів 10 липня 1994 р. другого туру, став колишній Прем'єр-міністр Л. Кучма, отримавши 52,14% голосів виборців у другому турі (Вибори, 2012). За такої політичної конфігурації, новообраний Президент і Верховна Рада призначили на посаду очільника уряду В. Масола (16 червня 1994 р. – 3 березня 1995 р.) (Головко, 2009, с. 547).

Для наведення порядку в країні і подолання кризи президенту необхідні були ще більші повноваження, ніж були до того. Президент Л. Кучма наполягав на ухваленні нової Конституції у якій б містилися більше засобів впливу глави держави на інші, зокрема виконавчі органи влади. На період до ухвалення нової Конституції, 8 червня 1995 року між президентом і парламентом на рік було укладено «Конституційний договір», згідно з яким: *«Президент України як глава державної виконавчої влади здійснює цю владу через очолювані ним уряд – Кабінет Міністрів України та систему центральних і місцевих органів державної виконавчої влади»* (Конституційний, 1995). Тобто, з червня 1996 р. по червень 1996 р. Україна ставала президентською республікою, згідно якої уряд призначався особисто Главою держави. У цей перехідний період Президент Л. Кучма призначає Прем'єр-міністром України Є. Марчука (8 червня 1995 р. – 27 травня 1996 р.) (Указ, 1995).

28 червня 1996 р. Верховна Рада України ухвалює Конституцію України (Конституція,

1996). Згідно з нею, Президент ставав главою держави, проте він позбувся права керування виконавчою владою (урядом). Прем'єр-міністра, за новою Конституцією, призначає Президент України за згодою більшості депутатів від конституційного складу Верховної Ради. Склад уряду призначається Президентом за поданням Прем'єр-міністра. Уряд відповідальний перед Президентом та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді. Кабінет Міністрів складає свої повноваження перед новообраним Президентом (Конституція, 1996). Тобто, Україна за формою правління стала президентсько-парламентською республікою. За нової конституційної моделі, парламент дав згоду Президенту Л. Кучмі на призначення на посаду Прем'єр-міністра П. Лазаренка (28 травня 1996 р. – 2 липня 1997 р.) (Головко, 2009, с. 32). У 1997 році відбулася заміна Президентом (за підтримки Верховної Ради) очільника уряду. Новим Прем'єр-міністром України став В. Пустовойтенко (16 липня 1997 р. – 22 грудня 1999 р.) (Указ, 1997). У період діяльності уряду на чолі з В. Пустовойтенком, 29 березня 1998 року відбулися вибори до Верховної Ради України за нової змішаної системи, до якої за пропорційною складовою пройшло вісім партій, котрі змогли подолати 4% бар'єр (Вибори, 2012). Інша половина конституційного складу парламенту (225 депутатів) були обрані в одномандатних виборчих округах (за мажоритарною складовою) (Вибори, 2012). Проте, згідно конституційної моделі 1996 року, це не вплинуло на склад уряду, який складає свої повноваження перед президентом, а не парламентом. Вже після президентських виборів 14 листопада 1999 р., перемогу на яких у другому турі здобув діючий Глава держави Л. Кучма (отримавши 56,25% голосів виборців) (Вибори, 2012), був сформований новий уряд на чолі з В. Ющенком (22 грудня 1999 р. – 26 квітня 2001 р.) (Шаповал, 2009, с. 711). Згодом В. Ющенко на цій посаді замінив А. Кінах (29 травня 2001 р. – 16 листопада 2002 р.) (Указ, 2001). 31 березня 2002 року відбулися вибори до Верховної Ради України, згідно яких 4% бар'єр подолато шість політичних партій та було обрано 225 депутатів по мажоритарним округам (Вибори, 2012). Хоча це і не вплинуло на зміну складу уряду, однак 21 листопада 2002 р. Президент Л. Кучма за підтримки парламенту змінює Прем'єр-міністра

України А. Кінаха на В. Януковича (21 листопада 2002 р. – 5 січня 2005 р.) (Віктор, 2013).

Під час виборів президента 2004 р. відбулася т. зв. «Помаранчева революція» і між сторонами (двома кандидатами у президенти: В. Ющенком і В. Януковичем та їх командами) було досягнуто політичної домовленості щодо проведення повторного другого туру виборів президента після ухвалення відповідних змін до Конституції (проголосовані 8 грудня 2004 р.) (Закон, 2004). Згідно цих змін, в Україні з 1 січня 2006 р. змінювалася форма державного правління на парламентсько-президентську, тобто Кабінет Міністрів з того часу призначається Верховною Радою за поданням президента, якому, у свою чергу, кандидатуру Прем'єр-міністра пропонує коаліція депутатських фракцій у парламенті (Закон, 2004).

Отже, українська модель пройшла певну конституційну еволюцію від парламентської республіки у 1991–1992 рр., до президентсько-парламентської у 1992–1995 рр., президентської у 1995–1996 рр., президентсько-парламентської у 1996–2006 рр. (за внесеними змінами 2004 р.) і далі – парламентсько-президентської після 2006 р. У всіх цих моделях ключовою ознакою є формування парламентом та президентом уряду.

Висновки. Виконавча влада в державі є однією з трьох важливих гілок влади, яка втілює рішення парламенту та президента. Україна і країни Балтії з проголошенням незалежності почали формувати власну форму державного правління і її виконавчу вертикаль, закріпивши це у сформованих конституціях. Якщо Латвія і Естонія продовжили традиції парламентських республік, у яких уряд формується законодавчим органом за погодженням з президентом і таку модель зберегли по тепер, то Україна і Литва зупинились на змішаній, зокрема президентсько-парламентській моделі. Проте якщо Литва у затвердженій на референдумі Конституції 1992 р. визначила, що уряд формує президент за згодою парламенту, то в Україні цей шлях був не такий однозначний. Адже, якщо з проголошенням незалежності 1991 р. до 1992 р. Кабінет Міністрів України формувався Верховною Радою, то після 1992 р. і аж до 2006 р. його формування залежало більше від президента, ніж від парламенту. Протягом цього періоду, особливо за президентства Л. Кучми (1994–2005 рр.), політичний склад парламенту не відігравав вирішального значення щодо структурування Кабінету Міністрів України, оскільки це фактично була вертикаль президента.

Список використаних джерел:

1. Albertas Simenas (2021). URL: https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=37045&p_k=1&p_t=83524.
2. Andris Berzins (2021). URL: [https://lv.wikipedia.org/wiki/Andris_Bērziņš_\(politīķis,_1951\)\)](https://lv.wikipedia.org/wiki/Andris_Bērziņš_(politīķis,_1951))).
3. Andrius Kubilius (2016). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Andrius_Kubilius.
4. Dekretas Del A. ŠLEŽEVIČIAUS PASKYRIMO MINISTRU PIRMININKU. 1993. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.3079>.
5. Druskininkuose važiuodamas dviračiu mirė verslininkas B.Lubys (nuotraukos) (2011). URL: <https://web.archive.org/web/20111228030557/http://www.lrytas.lt/-13193822331317482708-mirė-verslininkas-b-lubys-nuotraukos-papildyta.htm>.
6. Einars Repse (2010). URL: <https://www.wikidata.org/wiki/Q471678>.
7. Enno Tammer (2005). Mart Siimann peab moodustama valitsuse. URL: <https://web.archive.org/web/20111130055117/http://luup.postimees.ee:8080/leht/97/02/28/uudis.htm#esimene>.
8. Estonia Names New Prime Minister (1997). URL: <https://web.archive.org/web/20121103043728/http://www.highbeam.com/doc/1P2-703879.html>.
9. Gediminas Vagnorius (2002). https://www3.lrs.lt/seimu_istorija/w3_lrs.seimo_narys-p_asm_id=53&p_int_tv_id=0&p_kalb_id=2&p_kade_id=3.htm.
10. Irena Degutiene (2017). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Irena_Degutienė.
11. Ivars Godmanis (2009). URL: <https://web.archive.org/web/20090225100421/http://www.itogi.lv/rus/ministri/5225/>.
12. Janis Domburs & Dans Titavs (1998). Nezināmais tēvzemietis. Sestdiena. Juhan Parts (2007). URL: <https://www.munzinger.de/search/go/document.jsp?id=00000024551>.
13. Kallas Siim (2014). URL: <https://www.worldwhoswho.com/views/entry.html?id=kal-0056>.
14. Kazimira Danute Prunskiene (2006). URL: https://web.archive.org/web/20060522131555/http://www.zum.lt/min/OS/dsp_darbuotojas.cfm?DarbuotojasID=24&OVID=29&langparam=LT.

15. Maris Gailis (2001). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Māris_Gailis.
16. Mart Laar (2007). URL: <https://web.archive.org/web/20170429222417/http://www.irl.ee/en/mart-laar-0>.
17. Nohlen, D & Stöver, P (2010) Elections in Europe: A data handbook, p. 1122.
18. Parliamentary Chamber: Saeima (1993). Elektions Held. URL: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2177_93.htm.
19. Rinkimų rezultatai daugiamandatėje apygardoje (1992). URL: <https://www.vrk.lt/en/1992-m.-lietuvos-respublikos-seimo-rinkimai>.
20. Rinkimų rezultatai daugiamandatėje rinkimų apygardoje (1996). URL: <https://www.vrk.lt/statiniai/puslapiai/nrinkimai/seim96/rdl.htm>.
21. Rolandas Paksas president of Lithuania (2014). The Editors of Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/biography/Rolandas-Paksas>.
22. Skuya R. (1997). Andris Šķēle un viņa radnieki. URL: <http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#paneL:pa|issue:208992|article:DIVL24|query:ŠķēleApē>.
23. Tarand, Andres (2001). URL: <https://www.clubofrome.org/member/tarand-andres/>.
24. The Elections of the President of the Republic (1993). URL: <https://www.vrk.lt/en/pagal-data>.
25. Valdas Adamkus president of Lithuania (2015). The Editors of Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/biography/Valdas-Adamkus>.
26. Valdis Birkavs (2000). URL: https://web.archive.org/web/20110122230205/http://www.gramata21.lv/users/birkavs_valdis/.
27. I. Vilis Kristopans (2023). URL: <https://www.wikidata.org/wiki/Q944216>.
28. Вибори в незалежній Україні (2012). *Вісник ЦВК*. № 3(24). URL: https://web.archive.org/web/20190214161535/https://cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2012_3/visnik_st_18.pdf.
29. Вибори в Рійгикогу (1992), (1995), (1999), (2003). URL: <https://www.valimised.ee/ru/arkhiv-proshedshikh-vyborov/vybory-v-riygikogu/proshedshie-vybory-v-riygikogu>.
30. Віктор Федорович Янукович (2013). URL: <https://uk.rodovid.org/wk/Запис:414556>.
31. Головка В. (2009). Масол Віталій Андрійович. Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : «Наукова думка». 784 с.
32. Головка В. (2011). Симоненко Валентин Костянтинович. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
33. Головка В. (2009). Лазаренко Павло Іванович. Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : «Наукова думка». 784 с.
34. Закон України (2004). Про внесення змін до Конституції України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2222-15#Text>.
35. Закон України (1992). Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-12#Text>.
36. Закон УРСР (1991). «Про заснування поста Президента Української РСР і внесенням змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1293-12#Text>.
37. Закон УРСР (1991). Про Президента Української РСР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1295-12#Text>.
38. Історія Латвії ХХ ст. (2005). Блейере Д. та ін. Рига : «Юмава». 500 с.
39. Історія Литви кожному (2018). Бумблаускас А., Ейдінтас А., Кулакаускас А., Тамошайтис М. Київ : «Балтія-Друк». 423 с.
40. Конституційний Договір між Верховною Радою України Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України (1995). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1к/95-вр#Text>.
41. Конституція (Основний закон) Естонської Республіки (2015). URL: <https://www.riigiteataja.ee/viitedLeht.html?id=10>.
42. Конституція Латвійської Республіки (1992). URL: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2020/11/Конституция-Латвийской-Республики.pdf>.
43. Конституція Литовської Республіки. 25.10.1992. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/lit_konst1.htm#гл1.
44. Конституція України прийнята на П'ятій сесії Верховної Ради України. (1996). URL: <https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/uk/ua/ua013uk.pdf>.
45. Помер Юхим Звягільський: сирій кардинал Донбасу (2021). URL: <https://web.archive.org/web/20211108093147/https://www.bbc.com/ukrainian/features-43254518>.
46. Прем'єр-міністр Литви Альгірдас Бразаускас подав заяву про відставку (2006). URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/premer_ministr_litvy_algirdas_brazauskas_podal_zayavlenie_ob_otstavke__1149074496.

47. Указ Президента України (2001). Про призначення А. Кінаха Прем'єр-міністром України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2001#Text>.
48. Указ Президента України (1997). Про призначення В. Пустовойтенка Прем'єр-міністром України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651/97#Text>.
49. Указ Президента України (1995). Про призначення Є. Марчука Прем'єр-міністром України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433/95#Text>.
50. Фокін Вітольд Павлович (2020). URL: <https://www.ednist.info/dossier/500>.
51. Шаповал Ю. Кучма Леонід Данилович. Політична енциклопедія / Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
52. Шаповал Ю. Ющенко Віктор Андрійович. Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : «Наукова думка», 2009. 784 с.

References:

1. Albertas Simenas (2021). URL: https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=37045&p_k=1&p_t=83524 [in Lithuanian].
2. Andris Berzins (2021). URL: [https://lv.wikipedia.org/wiki/Andris_Bērziņš_\(politīķis,_1951\)](https://lv.wikipedia.org/wiki/Andris_Bērziņš_(politīķis,_1951)) [in Latvian].
3. Andrius Kubilius (2016). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Andrius_Kubilius [in English].
4. Dekretas Del A. ŠLEŽEVIČIAUS PASKYRIMO MINISTRU PIRMININKU. 1993. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.3079> [in Lithuanian].
5. Druskininkuose važiuodamas dviračiu mirė verslininkas B. Lubys (nuotraukos) (2011). URL: <https://web.archive.org/web/20111228030557/http://www.lrytas.lt/-13193822331317482708-mirė-verslininkas-b-lubys-nuotraukos-papildyta.htm> [in Lithuanian].
6. Einars Repse (2010). URL: <https://www.wikidata.org/wiki/Q471678> [in English].
7. Enno Tammer(2005).MartSiimannpeabmoodustamavalitsuse. URL: <https://web.archive.org/web/20111130055117/> [in Estonian].
8. Estonia Names New Prime Minister (1997). URL: <https://web.archive.org/web/20121103043728/http://www.highbeam.com/doc/1P2-703879.html> [in English].
9. Gediminas Vagnorius (2002). https://www3.lrs.lt/seimu_istorija/w3_lrs.seimo_narys-p_asm_id=53&p_int_tv_id=0&p_kalb_id=2&p_kade_id=3.htm [in Lithuanian].
10. Irena Degutiene (2017). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Irena_Degutienė [in English].
11. Ivars Godmanis (2009). URL: <https://web.archive.org/web/20090225100421/http://www.itogi.lv/rus/ministri/5225/> [in Russian].
12. Janis Domburs & Dans Titavs (1998). Nezināmais tēvzemietis. Sestdiena. Juhan Parts (2007). URL: <https://www.munzinger.de/search/go/document.jsp?id=00000024551> [in Estonian].
13. Kallas Siim (2014). URL: <https://www.worldwhoswho.com/views/entry.html?id=kal-0056> [in English].
14. Kazimira Danute Prunskiene (2006). URL: https://web.archive.org/web/20060522131555/http://www.zum.lt/min/OS/dsp_darbuotojas.cfm?DarbuotojasID=24&OVID=29&langparam=LT [in Lithuanian].
15. Maris Gailis (2001). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Māris_Gailis [in English].
16. Mart Laar (2007). URL: <https://web.archive.org/web/20170429222417/http://www.irl.ee/en/mart-laar-0> [in English].
17. Nohlen, D & Stöver, P (2010) Elections in Europe: A data handbook, p. 1122 [in English].
18. Parliamentary Chamber: Saeima (1993). Elektions Held. URL: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2177_93.htm [in English].
19. Rinkimų rezultatai daugiamandatėje apygardoje (1992). URL: <https://www.vrk.lt/en/1992-m.-lietuvos-respublikos-seimo-rinkimai> [in Latvian].
20. Rinkimų rezultatai daugiamandatėje rinkimų apygardoje (1996). URL: <https://www.vrk.lt/statiniai/puslapiai/n/rinkimai/seim96/rdl.htm> [in Latvian].
21. Rolandas Paksas president of Lithuania (2014). The Editors of Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/biography/Rolandas-Paksas> [in English].
22. Skuya R. (1997). Andris Šķēle un viņa radinieki. URL: <http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:palissue:208992|article:DIVL24|query:ŠķēleApē> [in Latvian].
23. Tarand, Andres (2001). URL: <https://www.clubofrome.org/member/tarand-andres/> [in English].
24. The Elections of the President of the Republic (1993). URL: <https://www.vrk.lt/en/pagal-data> [in English].
25. Valdas Adamkus president of Lithuania (2015). The Editors of Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/biography/Valdas-Adamkus> [in English].
26. Valdis Birkavs (2000). URL: https://web.archive.org/web/20110122230205/http://www.gramata21.lv/users/birkavs_valdis/ [in English].

-
27. Vilis Kristopans (2023). URL: <https://www.wikidata.org/wiki/Q944216> [in English].
28. Vybory v nezalezhnii Ukraini (2012). [Elections in independent Ukraine]. Visnyk TsVK. №3 (24). URL: https://web.archive.org/web/20190214161535/https://cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2012_3/visnik_st_18.pdf [in Ukrainian].
29. Vybory v Riikohu (1992), (1995), (1999), (2003). [Riigikogu elections]. URL: <https://www.valimised.ee/ru/arkhiv-proshedshikh-vyborov/vybory-v-riygikogu/proshedshie-vybory-v-riygikogu> [in Russian].
30. Viktor Fedorovych Yanukovych (2013). [Viktor Fedorovich Yanukovych]. URL: <https://uk.rodovid.org/wk/Zapys:414556> [in Ukrainian].
31. Holovko V. (2009). Masol Vitalii Andriiovych [Vitaly Andriyovych Masol]. Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 6: La-Mi / Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. K.: «Naukova dumka» [in Ukrainian].
32. Holovko V. (2011). Symonenko Valentyn Kostiantynovych [Valentin Kostyantynovich Simonenko]. Politychna entsyklopediia. Redkol.: Yu. Levenets (holova), Yu. Shapoval (zast. holovy) ta in. K.: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].
33. Holovko V. (2009). Lazarenko Pavlo Ivanovych [Pavlo Ivanovich Lazarenko]. Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 6: La-Mi / Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. K.: «Naukova dumka» [in Ukrainian].
34. Zakon Ukrainy (2004). Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy [On amendments to the Constitution of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2222-15#Text> [in Ukrainian].
35. Zakon Ukrainy (1992). Pro vnesennia zmin i dopovnen do Konstytutsii (Osnovnoho Zakonu) Ukrainy [On introducing changes and additions to the Constitution (Fundamental Law) of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-12#Text> [in Ukrainian].
36. Zakon URSS (1991). Pro zasnuvannia posta Prezydenta Ukrainiskoi RSR i vnesenniam zmin ta dopovnen do Konstytutsii (Osnovnoho Zakonu) Ukrainiskoi RSR [On the establishment of the post of the President of the Ukrainian SSR and the introduction of changes and additions to the Constitution (Basic Law) of the Ukrainian SSR]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1293-12#Text> [in Ukrainian].
37. Zakon URSS (1991). Pro Prezydenta Ukrainiskoi RSR [About the President of the Ukrainian SSR]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1295-12#Text> [in Ukrainian].
38. Istoriiia Latvii XX st. (2005). [History of Latvia of the 20th century] / Bleiere D. ta in. Ryha: «Iumava». [in Russian]
39. Istoriiia Lytvy kozhnomu (2018). [History of Lithuania for everyone] / Bumblauskas A., Eidyntas A., Kulakauskas A., Tamoshaitys M. Kyiv: «Baltii-Druk» [in Ukrainian].
40. Konstytutsiinyi Dohovir mizh Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy Prezydentom Ukrainy pro osnovni zasady orhanizatsii ta funktsionuvannia derzhavnoi vlady i mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini na period do pryiniattia novoi Konstytutsii Ukrainy (1995). [Constitutional Agreement between the Verkhovna Rada of Ukraine and the President of Ukraine on the basic principles of the organization and functioning of state power and local self-government in Ukraine for the period before the adoption of the new Constitution of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1k/95-vr#Text> [in Ukrainian].
41. Konstytutsiia (Osnovnyi zakon) Estonskoi Respubliki (2015) [Constitution (Basic Law) of the Republic of Estonia]. URL: <https://www.riigiteataja.ee/viitedLeht.html?id=10> [in Ukrainian].
42. Konstytutsiia Latviiskoi Respubliki (1992). [Constitution of the Republic of Latvia]. URL: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2020/11/Konstytutsiia-Latviyskoi-Respubliky.pdf> [in Ukrainian].
43. Konstytutsiia Lytovskoi Respubliki (1992). [Constitution of the Republic of Lithuania]. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/lit_konst1.htm#h11 [in Ukrainian].
44. Konstytutsiia Ukrainy (1996). [Constitution of Ukraine]. Pryniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/uk/ua/ua013uk.pdf> [in Ukrainian].
45. Pomer Yukhym Zviahilskyi: siryi kardynal Donbasu (2021) [Yukhym Zvyagilsky died: the gray cardinal of Donbass]. URL: <https://web.archive.org/web/20211108093147/https://www.bbc.com/ukrainian/features-43254518> [in Ukrainian].
46. Premier-ministr Lytvy Alhirdas Brazauskas podav zaiavu pro vidstavku (2006) [Prime Minister of Lithuania Algirdas Brazauskas submitted his resignation]. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/premer_ministr_litvy_algirdas_brazauskas_podal_zayavlenie_ob_otstavke__1149074496 [in Ukrainian].
47. Ukaz Prezydenta Ukrainy (2001). Pro pryznachennia A. Kinakha Premier-ministrom Ukrainy [About the appointment of A. Kinakh as Prime Minister of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2001#Text> [in Ukrainian].
48. Ukaz Prezydenta Ukrainy (1997). Pro pryznachennia V. Pustovoitenka Premier-ministrom Ukrainy [About the appointment of V. Pustovoytenko as the Prime Minister of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651/97#Text> [in Ukrainian].
49. Ukaz Prezydenta Ukrainy (1995). Pro pryznachennia Ye. Marchuka Premier-ministrom Ukrainy [About the appointment of E. Marchuk as Prime Minister of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433/95#Text> [in Ukrainian].

50. Fokin Vitold Pavlovych (2020) [Fokin Vitold Pavlovich]. URL: <https://www.ednist.info/dossier/500> [in Ukrainian].
51. Shapoval Yu. (2011). Kuchma Leonid Danylovych [Leonid Danylovich Kuchma]. Politychna entsyklopediia. Redkol.: Yu. Levenets (holova), Yu. Shapoval (zast. holovy) ta in. K.: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].
52. Shapoval Yu. (2009). Yushchenko Viktor Andriiovych [Yushchenko Victor Andriyovych]. Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 6: La-Mi / Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. K.: «Naukova dumka» [in Ukrainian].